

ВИЯВЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОСТУПКІВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ ГАЛУЗІ ТА ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У ЦИХ СПРАВАХ

DETECTION OF ADMINISTRATIVE OFFENSES IN THE AGRICULTURAL SECTOR AND COLLECTION OF EVIDENCE IN THESE CASES

Оксентюк А.М., здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

Стаття присвячена виявленню адміністративних проступків у сільськогосподарській галузі та збиранню доказів у справах про ці проступки. Дотримання законності під час провадження сільськогосподарської діяльності має забезпечуватися заходами відповідальності за порушення правил провадження цієї діяльності. Одним із інструментів, покликаних забезпечити правопорядок в цій сфері, є адміністративна відповідальність. Однак ефективна реалізація норм про цей вид відповідальності є можливою лише тоді, коли суб'єкт, уповноважений виявляти адміністративні правопорушення, збере максимально можливий обсяг доказів, достатніх для того, щоб винуватість особи у вчиненні адміністративного правопорушення була доведена. Разом з тим, до теперішнього часу відсутнє комплексне наукове дослідження питань, пов'язаних із виявленням адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі та документальною фіксацією фактів вчинення цих правопорушень. До засобів доказування факту вчинення адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі належать: протокол про адміністративне правопорушення, акт фіксації виявленого правопорушення, акт обстеження земельної ділянки, акти обстеження підприємств, установ, організацій і об'єктів, акт перевірки, документи щодо використання та охорони земель (в тому числі правостановлюючі документи), інформація з державних реєстрів і кадастрів, проекти землеустрою та рішення про їх затвердження, акти приймання-передачі межових знаків, посадові інструкції та накази про призначення відповідальних осіб, заява потерпілого та додані до неї документи, пояснення осіб (потерпілих, свідків, особи, яка притягається до відповідальності), рапорти посадових осіб, матеріали фото-, кіно-, відеозйомки і звукозапису, результати експертиз (зокрема, хімічного складу ґрунту, екологічної обґрунтованості здійснення захисту рослин, установлення біологічного походження об'єктів тваринного та рослинного світу, генетичної експертизи походження та аномалій тварин), результати лабораторних досліджень, а також довідки, матеріали та інші відомості, одержані суб'єктом збирання доказів.

Ключові слова: акт обстеження, висновок експерта, виявлення правопорушень, докази, збирання доказів, пояснення особи, протокол про адміністративне правопорушення, сільське господарство.

The article is devoted to the detection of administrative misdemeanors in the agricultural sector and the collection of evidence in cases of these misdemeanors. Observance of legality during the conduct of agricultural activity should be ensured by measures of responsibility for violation of the rules of conduct of this activity. One of the tools designed to ensure law and order in this area is administrative responsibility. However, the effective implementation of the norms on this type of responsibility is possible only when the entity authorized to detect administrative offenses collects the maximum possible amount of evidence, sufficient to prove the guilt of a person in committing an administrative offense. At the same time, until now there is no comprehensive scientific study of issues related to the detection of administrative offenses in the agricultural sector and the documentary recording of the facts of the commission of these offenses. The means of proving the fact of the commission of administrative offenses in the agricultural sector include: an administrative offense protocol, an act of recording the detected offense, an act of inspection of a land plot, acts of inspection of enterprises, institutions, organizations and objects, an inspection act, documents on the use and protection of land (including title documents), information from state registers and cadastres, land management projects and decisions on their approval, acts of acceptance and transfer of boundary marks, job instructions and orders on the appointment of responsible persons, the victim's statement and documents attached to it, explanations of persons (victims, witnesses, the person brought to justice), reports of officials, photo, film, video and sound recording materials, expert opinions (in particular, about chemical composition of the soil, the ecological validity of the implementation of plant protection, establishing the biological origin of objects of the animal and plant world, genetic examination of the origin and anomalies of animals), results of laboratory studies, as well as certificates, materials and other information obtained by the subject of evidence collection.

Key words: act of inspection, administrative offense protocol, agriculture, collection of evidence, detection of offenses, evidence, expert opinion, explanation of the person.

Актуальність проблеми. Дотримання законності під час провадження сільськогосподарської діяльності має забезпечуватися заходами відповідальності за порушення правил провадження цієї діяльності. Одним із інструментів, покликаних забезпечити правопорядок в цій сфері, є адміністративна відповідальність. Однак ефективна реалізація норм про цей вид відповідальності є можливою лише тоді, коли суб'єкт, уповноважений виявляти адміністративні правопорушення, збере максимально можливий обсяг доказів, достатніх для того, щоб винуватість особи у вчиненні адміністративного правопорушення була доведена. Разом з тим, до теперішнього часу відсутнє комплексне наукове дослідження питань, пов'язаних із виявленням адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі та документальною фіксацією фактів вчинення цих правопорушень.

Отже, **метою дослідження** є встановити коло суб'єктів виявлення і збирання доказів вчинення адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі, а також перелік засобів доказування факту вчинення цих адміністративних правопорушень.

Як слушно зазначають у своїй статті В. Вдовічен та Я. Пилип, адміністративна відповідальність може бути реалізована лише за наявності належних підстав (нормативних, фактичних та процесуальних). Компетентні поса-

дові особи або колегіальні органи правомочні застосувати заходи адміністративної відповідальності лише *при виявленні та оформленні* фактично скоєного протиправного діяння, за яке законом встановлено адміністративну відповідальність [1, с. 131].

Поняття «докази», як слушно зауважує А. Долгополов, має декілька значень: як докази розуміють і джерела фактичних даних, і власне фактичні дані, що використовуються для обґрунтування істинності висновку [2, с. 610]. Нормативне визначення доказів у справах про адміністративні правопорушення – міститься в ст. 251 КУпАП.

За визначенням, наданим Т. Рекуненко, доказування в провадженні у справах про адміністративні правопорушення є процесуальною діяльністю спеціально уповноважених органів (посадових осіб), яка включає збір, оцінку та використання доказів, необхідних для встановлення істини в справі та її вирішення по суті [3, с. 172]. Отже, збирання доказів (а якщо точніше – збирання джерел доказування) є невід'ємною складовою процесу доказування у справах про адміністративні правопорушення.

Дослідження доказування у справах про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі варто побудувати за критерієм **суб'єкта**, уповноваженого на виявлення, документування і фіксацію факту проступку, адже

нормативне регулювання процедури збирання доказів переважно залежить саме від суб'єкта владних повноважень, на якого покладена ця функція. Для правильної систематизації предмету дослідження спочатку визначимо, чи у всіх правопорушеннях в сільськогосподарській галузі складаються протоколи про адміністративні правопорушення, і хто саме уповноважений складати такі протоколи.

Адміністративними правопорушеннями в сільськогосподарській галузі доцільно вважати ті, відповідальність за які передбачена статтями 52, 53, 53-1, 53-3, 53-4, 55, 56, 77-1, 83-1, 90, 104, 104-1, 106-1, 106-2, 107-1, 107-2 і 108 КУпАП. Протоколи про адміністративні правопорушення за цими статтями складають, зокрема: державні інспектори з контролю за використанням та охороною земель; громадські інспектори з контролю за використанням та охороною земель; посадові особи Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), Держпродспоживслужби (в тому числі державні фітосанітарні інспектори), Держекоінспекції, Національної поліції; громадські інспектори з охорони довкілля; посадові особи, уповноважені виконавчими органами сільських, селищних, міських рад [4]. Перейдемо до дослідження окремих процедур документування цих проступків по кожному суб'єкту окремо.

Почнемо з **державних інспекторів з контролю за використанням та охороною земель**, адже на них припадає найбільша частка з досліджуваних проступків (7 з 17, тобто 41%). Їхня діяльність врегульована передусім Законом України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», стаття 10 якого передбачає перелік повноважень цих інспекторів [5]. З цього переліку випливає, що типовими засобами доказування фактів вчинення адміністративних правопорушень, відповідальність за які передбачена статтями 52, 53, 53-1, 53-3, 53-4, 55, 56 КУпАП, є такі: акт обстеження земельної ділянки, акт перевірки, документи щодо використання та охорони земель, пояснення осіб (потерпілих, свідків, особи, яка притягається до відповідальності), матеріали фото-, кіно-, відеозйомки і звукозапису. Отже, виявлення цих адміністративних правопорушень та їхня документальна фіксація відбувається у спосіб ініціювання і проведення заходів державного нагляду (контролю).

Інформацію щодо практичного застосування тих чи інших засобів доказування можна отримати з судової практики оскарження постанов органів Держгеокадастру у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 52, 53, 53-1, 53-3, 53-4, 55, 56 КУпАП. Так, у справі № 718/12/22, що була розглянута Кіцманським районним судом Чернівецької області 24.02.2022, предметом розгляду була постанова про накладення адміністративного стягнення за ст. 53-1 КУпАП (самовільне зайняття земельної ділянки). Позивачку було звинувачено органом Держгеокадастру в тому, що вона самовільно зайняла земельну ділянку, яка була передана в оренду товариству з обмеженою відповідальністю, шляхом її обробітку сільськогосподарською технікою та встановлення межових знаків. Проте суд звернув увагу на те, що позивачка «самовільно захопити не може земельну ділянку ..., оскільки саме вона являється законним власником вказаної земельної ділянки, що підтверджується Державним актом ... та Витягом з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію іншого речового права..., а отже в даному випадку наявні цивільно-правові відносини між власником земельної ділянки та орендарем [6]. Отже, у справах, пов'язаних з земельними ділянками, основу доказової бази складають документи, на підставі яких набуваються і здійснюються речові права на земельні ділянки (державні акти, свідоцтва про право власності, договори, рішення і розпорядження суб'єктів владних повноважень тощо), а також відомості з офіційних державних баз даних (інформаційні довідки, витяги тощо).

Що стосується адміністративних правопорушень, предметом яких є ґрунтовий покрив, то для визначення

наявності ознак правопорушення необхідно довести, що його предметом був саме родючий шар ґрунту, а не будь-який шар покриву землі. Важливе значення для встановлення наявності чи відсутності факту вчинення адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 55 КУпАП, є зміст проектів землеустрою, адже саме на них є посилання в диспозиції цієї статті, яка встановлює відповідальність за відхилення від цих проектів. У справах про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 56 КУпАП, значення мають такі докази як акти приймання-передачі межових знаків на зберігання, а також посадові інструкції, накази про призначення відповідальних осіб за збереження межових знаків (якщо вони були передані на зберігання юридичній особі).

Далі перейдемо до процедур документування адміністративних правопорушень **громадськими інспекторами з контролю за використанням та охороною земель**. До їхньої компетенції, як вже було встановлено, належить складання протоколів про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 2 ст. 52 (невжиття заходів по боротьбі з бур'янами), ст. 53 (порушення правил використання земель), ст. 53-1 (самовільне зайняття земельної ділянки) і ст. 53-4 (незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель) КУпАП. Правовою підставою діяльності таких інспекторів є норма ст. 190 Земельного кодексу України, яка передбачає, що громадський контроль за використанням та охороною земель здійснюється громадськими інспекторами [7], а також визначає трьох суб'єктів, до компетенції яких входить призначення таких інспекторів: а) Держгеокадастру; б) Держекоінспекції; в) органи місцевого самоврядування. Втім, перші два суб'єкти наразі не затвердили відповідних положень, що робить неможливим призначення ними громадських інспекторів. Лише окремі органи місцевого самоврядування в Україні вже врегулювали діяльність громадських інспекторів. Отже, на сучасному етапі роль громадських інспекторів у здійсненні контролю за використанням та охороною земель є обмеженою; ці інспектори існують лише в окремих адміністративно-територіальних одиницях, де їхня діяльність врегульована місцевими нормативно-правовими актами; документи, які складають ці інспектори, мають певну схожість із документами, що складають державні інспектори (а саме, акти обстеження земельних ділянок).

Наступним суб'єктом, уповноваженим на документування адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі, є **посадові особи ДСНС**, які мають повноваження складати протоколи про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 77-1 КУпАП (самовільне випалювання рослинності або її залишків) [4]. Процедура виявлення і фіксації адміністративних правопорушень посадовими особами ДСНС наразі врегульована підзаконним нормативно-правовим актом – Інструкцією з оформлення посадовими особами ДСНС матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженою наказом МВС України від 27.07.2016 № 725. Пунктом 2 розділу II цієї Інструкції передбачено, що складати протокол у разі порушення самовільного випалювання рослинності або її залишків (стаття 77-1 КУпАП) ... мають право уповноважені на те посадові особи ДСНС [8]. В абзаці четвертому п. 4 цього ж розділу вказано, що у разі складання протоколу за статтею 77-1 КУпАП зазначається ким, де та коли здійснено самовільне випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю, рослинності або її залишків та опалого листя на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках, інших зелених насадженнях та газонів у населених пунктах (...) [8]. При цьому норма п. 6 цього ж розділу передбачає, що до протоколу долучаються інші матеріали про адміністративне правопорушення (пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, речові докази, рапорти

посадових осіб ДСНС, а також інші документи та матеріали, що містять інформацію про правопорушення) [8]. Складаючи протоколи про вчинення самовільного випалювання рослинності та її залишків, посадові особи ДСНС мають долучати до протоколів матеріали, які свідчать про цільове призначення земельної ділянки, на якій вчинене таке самовільне випалювання, тобто має бути підтверджене місце вчинення правопорушення, яке підпадає під диспозицію ст. 77-1 КУпАП.

Наступним суб'єктом, уповноваженим складати протоколи про адміністративні правопорушення у сільськогосподарській галузі, є **громадські інспектори з охорони довкілля**. Як і попередній досліджений суб'єкт, ці суб'єкти складають протоколи про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 77-1 КУпАП. Діяльність цих інспекторів може бути як самостійною, так і проводиться одночасно з діяльністю посадових осіб органів державного контролю. Наказом № 88 від 27.02.2002 Міністерство екології та природних ресурсів України затвердило Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля. Серед прав громадських інспекторів, перелічених у розділі 5 цього Положення, варто звернути увагу на право проводити у випадках, установлених законом, фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку як допоміжний засіб для попередження і розкриття порушень законодавства [9]. Отже, повноваження цих інспекторів з фіксації факту вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 77-1 КУпАП, є практично тотожними аналогічним повноваженням посадових осіб ДСНС.

Далі слід дослідити діяльність **державних фітосанітарних інспекторів**, уповноважених документувати правопорушення, передбачене ст. 83-1 КУпАП. Їхні повноваження визначені ст. 16 Закону України «Про захист рослин», зокрема в контексті теми дослідження мають значення такі повноваження як безперешкодне відвідування підприємств, установ, організацій усіх форм власності та громадян, діяльність яких пов'язана, зокрема, з вирощуванням рослин сільськогосподарського призначення, а також з реалізацією, переробкою, зберіганням і використанням рослин та сільськогосподарської продукції і сировини рослинного походження, з метою перевірки додержання законодавства про захист рослин, а також таке повноваження як відбирання зразків ґрунту, води, насіння, рослин, сільськогосподарської продукції і сировини рослинного походження та інших матеріалів для проведення фітосанітарної діагностики [10].

Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 06.09.2013 № 534 було затверджено Порядок оформлення Головним державним фітосанітарним інспектором України, головними державними фітосанітарними інспекторами в Автономній Республіці Крим, областях, їх заступниками та державними фітосанітарними інспекторами матеріалів про адміністративні правопорушення. Що стосується засобів доказування факту порушення законодавства про захист рослин, то норми вищевказаного Порядку не конкретизують матеріали, якими може бути підтверджено факт вчинення цього правопорушення. На думку автора, для доведення факту поширення шкідливих організмів, або екологічно небезпечного характеру здійснення захисту рослин, а також для встановлення прямого причинно-наслідкового зв'язку між порушенням законодавства і наслідками, передбаченими п. 6 ст. 83-1 КУпАП, необхідно залучати експерта.

Далі слід дослідити особливості збирання доказів вчинення адміністративних правопорушень, передбачених ст. 104-1 (порушення порядку та умов ведення насінництва та розсадництва), ст. 107-1 (порушення законодавства про племенну справу у тваринництві), ст. 107-2 (порушення вимог законодавства про ідентифікацію та реєстрацію тварин) і ст. 108 (грубе порушення механізаторами правил технічної експлуатації сільськогосподарських машин і техніки безпеки) КУпАП [4] **посадовими особами Держпродспоживслужби**. Механізм документування

адміністративних проступків посадовими особами Держпродспоживслужби врегульовано Інструкцією з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, ветеринарної медицини, затвердженою наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10 квітня 2019 року № 182. Згідно з абзацом сьомим п. 4 розділу II цієї Інструкції, у протоколи зазначаються, зокрема, *акти перевірок та інші докази*, що підтверджують вчинення порушення вимог законодавства особою, яка притягається до адміністративної відповідальності [11]. Отже акт перевірки визначено як основний доказ вчинення адміністративних проступків, передбачених ст. ст. 104-1, 107-1, 107-2 і 108 КУпАП. Крім того, буквальне тлумачення диспозиції ст. 107-1 КУпАП свідчить про те, що основними засобами доказування у таких справах є: сертифікати племінних (генетичних) ресурсів, дані офіційного обліку продуктивності тварин, офіційної оцінки за типом, результати генетичної експертизи походження та аномалій тварин, документи з племінного обліку, а також висновки експертів щодо додержання чи недодержання технологічних та ветеринарно-санітарних вимог і правил щодо отримання, зберігання та використання племінних (генетичних) ресурсів [4].

В свою чергу, досліджуючи питання доказування у справах за ст. 108 КУпАП, слід звернути увагу на зміст п. 2.3 Інструкції, яка затверджена наказом Міністерства аграрної політики України від 26.10.2009 № 755 і врегульовувала діяльність Державної інспекції сільськогосподарства України та її територіальних органів (та є досі чинною), свідчить про те, що до матеріалів, що підтверджують факт вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 108 КУпАП, належить, зокрема, акт перевірки дотримання суб'єктами господарювання вимог щодо експлуатації та технічного стану тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів [12]. В свою чергу, зміст Правил, затверджених наказом Міністерства аграрної політики України від 06.04.2010 № 173, дозволяє дійти висновку, що для документування цього адміністративного правопорушення, в залежності від конкретного виду порушення, можуть мати значення такі документи як: настанова щодо експлуатації, реєстраційний документ на машину (свідоцтво про реєстрацію машини чи талон тимчасового обліку), посвідчення тракториста-машиніста [13].

Наступним суб'єктом виявлення і документування адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі є **посадові особи Державної екологічної інспекції України**. До їхньої компетенції належить складання протоколів про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 90 КУпАП. Згідно з пп. 3, 7 п. 4 Положення про Державну екологічну інспекцію України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 року № 275, Держекоінспекція відповідно до покладених на неї завдань, зокрема, проводить перевірки (у тому числі документальні) ..., складає відповідно до законодавства акти за результатами здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства з питань, що належать до її компетенції, складає протоколи про адміністративні правопорушення [14]. Процедура збирання органами Держекоінспекції доказів вчинення адміністративних правопорушень, зокрема того, що передбачене ст. 90 КУпАП, встановлена Інструкцією з оформлення Державною екологічною інспекцією України та її територіальними органами матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженою наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 05.07.2004 № 264. Згідно з п. 2.4 цього нормативно-правового акту, у протоколи обов'язково зазначаються, зокрема, інші відомості, необ-

хідні для вирішення справи (відомості про наявність актів обстеження підприємств, установ, організацій і об'єктів, відмітки про наявність документів та речей, які слугують доказами в справі, тощо); заподіяна матеріальна шкода (у разі наявності) [15]. Отже, передумовою для складання протоколу може бути акт обстеження як документ, безпосередньо згаданий в цій Інструкції.

Крім того, важливе значення для встановлення наявності чи відсутності складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 90 КУпАП, має встановлення належності (чи неналежності) виду рослини і тварини до того виду, що включений до певного переліку (наприклад до Червоної книги України). Вочевидь це питання потребує необхідності отримання висновку експерта.

Наступним суб'єктом збирання доказів, діяльність якого підлягає аналізу в межах теми дослідження, є **посадові особи, уповноважені на те виконавчими комітетами (а у населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, – виконавчими органами, що виконують їх повноваження) сільських, селищних, міських рад**, які, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 255 КУпАП, уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 104, ч. 1 ст. 106-1, а також ст. 106-2 КУпАП [4]. При цьому, зміст ст. 255 КУпАП дозволяє стверджувати, що із цих трьох статей дві останні передбачають складання протоколів не лише посадовими особами органів місцевого самоврядування, а й посадовими особами органів Національної поліції, в той час як документування правопорушень за ст. 104 КУпАП є виключною сферою компетенції посадових осіб органів місцевого самоврядування. В Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» немає положень, які б регламентували діяльність посадових осіб, уповноважених складати протоколи про адміністративні правопорушення. Тому для з'ясування характеру їхньої діяльності та обсягу наданих їм повноважень слід звертатися до місцевих нормативно-правових актів, які в кожному населеному пункті мають свої особливості, однак в усіх випадках мають відповідати нормам КУпАП. Наприклад, рішенням виконавчого комітету Луцької міської ради від 17.02.2016 № 107-1 було уповноважено посадових осіб департаменту муніципальної поліції міської ради складати протоколи про адміністративні правопорушення за ст. 104, ч. 1 ст. 106-1, ст. 106-2 КУпАП [16]. Згідно з пунктами 3.4.2, 3.4.7, 3.4.23 Положення про департамент муніципальної варті Луцької міської ради (який є правонаступником департаменту муніципальної поліції Луцької міської ради), працівникам цього Департаменту при виконанні покладених на них обов'язків надані, зокрема, такі права: викликати громадян і службових осіб під час здійснення проваджень у справах про адміністративні правопорушення, відбирати у них письмові або усні пояснення, проводити фото-, відео- та аудіо фіксацію як допоміжний засіб ... розкриття правопорушень, при виконанні покладених обов'язків на Департамент, а також проводити фото-, відеофіксацію документу, який посвідчує особу правопорушника, складати *акти фіксації виявлених правопорушень* та протоколи про адміністративні правопорушення на громадян та службових, посадових осіб суб'єктів господарювання, установ, організацій незалежно від форм власності в межах компетенції та порядку передбачених чинним законодавством [17]. Отже цією нормою передбачено складання такого документа як «акт фіксації виявленого правопорушення», який є ще одним джерелом доказування у справах.

Крім того, слід дослідити виявлення та документування адміністративних правопорушень **посадовими особами органів Національної поліції**. З-поміж досліджуваної групи правопорушень до їх компетенції належать ті, що передбачені ст. ст. 106-1 і 106-2 КУпАП, тобто правопорушення, предмет яких пов'язаний із рослинами, що містять наркотичні речовини. При цьому, за ч. 2 ст. 106-1 КУпАП складання протоколу про адміністративне правопорушення не є обов'язковим. Правовою основою діяльності

органів Національної поліції є Закон України «Про Національну поліцію». Основним підзаконним нормативно-правовим актом, який врегульовує порядок документування адміністративних правопорушень Національною поліцією, є Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції, затверджена наказом МВС України від 06.11.2015 № 1376. В абзаці восьмому п. 9 розділу II цієї Інструкції вказано, що при складанні протоколу про адміністративне правопорушення в ньому зазначаються, зокрема: у графі «до протоколу додається» – пояснення особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, викладені на окремому аркуші, *raporti* посадових осіб органів поліції, *довідки, акти* тощо (у разі складання) [18].

Отже, нормативна база щодо документування правопорушень, передбачених ст.ст. 106-1 і 106-2 КУпАП, має загальний характер і не містить специфічних положень про застосування тих чи інших засобів доказування. Для з'ясування особливостей доказування в цих справах доцільно звернутися до судової практики. Зокрема, проаналізуємо рішення Менського районного суду Чернігівської області від 13.10.2020 у справі № 738/1197/20. Обставини цієї справи свідчать про те, що орган Національної поліції притягнув позивача до адміністративної відповідальності за ч. 2 ст. 106-1 КУпАП за те, що на земельній ділянці були виявлені рослини конопель. На підтвердження наявності складу правопорушення орган поліції отримав висновок експерта про видову належність вилучених рослин. Однак суд констатував недоведеність складу адміністративного правопорушення. Зокрема суд зазначив, що у постанові не вказано, де саме конкретно виявлено рослини конопль, не встановлено хто є землекористувачем чи землевласником вказаної земельної ділянки [19]. Отже, окрім висновку експерта на підтвердження того, що вилучена рослина належить до виду конопель чи снотворного маку, орган поліції для притягнення до відповідальності за ч. 2 ст. 106-1 КУпАП має також отримати підтвердуючі документи щодо права власності чи права користування особи на земельну ділянку, на якій були вилучені ці дикорослі рослини; за відсутності підтвердження наявності у особи речових прав на цю ділянку, наявність складу правопорушення слід визнати недоведеною.

Вище йшлося про суб'єктів, *уповноважених* виявляти правопорушення та збирати докази. В той же час, виявлення правопорушення не обов'язково має відбуватися саме за ініціативою цих суб'єктів. Важливе значення у виявленні правопорушень належить громадянам і юридичним особам, потерпілим від вчинення правопорушень, а також особам, які стали свідками правопорушень. Вони можуть самостійно виявити правопорушення та ініціювати перед уповноваженим суб'єктом процедуру документування вчиненого проступку.

Що стосується суб'єктів збирання доказів, то окрім перелічених вище уповноважених суб'єктів, існують суб'єкти, для яких збирання доказів є правом, а не обов'язком. До таких суб'єктів належить сторона захисту і потерпілий. Варто пам'ятати, що обов'язок доведення вини особи покладається на суб'єкта владних повноважень, тож сторона захисту не має обов'язку збирати докази, а її доказова діяльність може обмежуватися наведенням логічного спростування доводів обвинувачення чи наведенням іншої версії подій ніж та, яку виклала сторона обвинувачення. Втім, сторона захисту (а саме, особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, її законний представник та захисник) має право збирати будь-яким не забороненим законом способом докази, зокрема ті, які свідчать про відсутність події, відсутність складу адміністративного правопорушення, наявність обставин, які виключають адміністративну відповідальність, неправильність правової кваліфікації діяння, наявність підстав для закриття провадження, малозначність діяння, наявність обставин, які пом'якшують відповідальність тощо, а також доводити порушення процедури під час документування правопору-

шення, що призвело до недопустимості доказів. Крім того сторона захисту має право заявляти клопотання, зокрема – про призначення експертизи, про витребування доказів (які сторона захисту з об'єктивних причин позбавлена можливості отримати самостійно), про виклик і допит певних осіб в якості свідків.

В свою чергу, потерпілий (та його законний представник) можуть збирати будь-яким не забороненим законом способом докази, зокрема ті, які свідчать про наявність події, складу правопорушення, розмір шкоди, завданої правопорушенням, наявність обставин, що обтяжують відповідальність, а також докази, які спростовують версію сторони захисту. В той же час роль потерпілого у збиранні доказів є обмеженою, оскільки потерпілий не може скласти протокол про адміністративне правопорушення чи інші документи, складання яких є виключною компетенцією суб'єктів владних повноважень; однак це не позбавляє потерпілого ініціювати проведення тих чи інших процедурних дій за допомогою подання заяв, клопотань і скарг.

Висновки і рекомендації. Суб'єктами, які здійснюють виявлення адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі і збирають докази факту вчинення правопорушень, є: державні інспектори з контролю за використанням та охороною земель Держгеокадастру і органів місцевого самоврядування, громадські інспектори з контролю за використанням та охороною земель, посадові особи ДСНС, Держпродспоживслужби, Держекоінспекції, органів Національної поліції, громадські інспектори з охорони довкілля, посадові особи, уповноважені на те виконавчими комітетами (виконавчими органами) сіль-

ських, селищних, міських рад. Крім того збирання доказів у справах про адміністративні правопорушення є правом сторони захисту і потерпілого. Виявлення правопорушення може здійснюватися шляхом розгляду заяв і повідомлень громадян, ініціювання позапланового заходу державного нагляду (контролю), зокрема громадянами (заявниками), правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, а також може відбуватися з власної ініціативи уповноважених суб'єктів.

До засобів доказування факту вчинення адміністративних правопорушень у сільськогосподарській галузі належать: протокол про адміністративне правопорушення, акт фіксації виявленого правопорушення, акт обстеження земельної ділянки, акти обстеження підприємств, установ, організацій і об'єктів, акт перевірки, документи щодо використання та охорони земель (в тому числі правовстановлюючі документи), інформація з державних реєстрів і кадастрів, проекти землеустрою та рішення про їх затвердження, акти приймання-передачі межових знаків, посадові інструкції та накази про призначення відповідальних осіб, заява потерпілого та додані до неї документи, пояснення осіб (потерпілих, свідків, особи, яка притягається до відповідальності), рапорти посадових осіб, матеріали фото-, кіно-, відеозйомки і звукозапису, результати експертиз (зокрема, хімічного складу ґрунту, екологічної обґрунтованості здійснення захисту рослин, установлення біологічного походження об'єктів тваринного та рослинного світу, генетичної експертизи походження та аномалій тварин), результати лабораторних досліджень, а також довідки, матеріали та інші відомості, одержані суб'єктом збирання доказів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовічен В.А., Пилип Я.Ю. Правова природа дискреційних повноважень в застосуванні адміністративної відповідальності. *Юридичний бюлетень*. 2021. Випуск 23. С. 128-135. URL: <http://lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2021/23/16.pdf>.
2. Долгополов А.М. Співвідношення пізнання та доказування у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 609-610. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/153.pdf.
3. Рекуненко Т. Доказування в процесі розгляду справ про адміністративні правопорушення. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 3. С. 169-173. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/3/32.pdf>.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
5. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 року № 963-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>.
6. Рішення Кіцманського районного суду Чернівецької області від 24 лютого 2022 року у справі № 718/12/22 про визнання протиправною та скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103570307>.
7. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
8. Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами ДСНС матеріалів про адміністративні правопорушення: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27 липня 2016 року № 725. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1162-16#Text>.
9. Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 27 лютого 2002 року № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02#Text>.
10. Про захист рослин: Закон України від 14 жовтня 1998 року № 180-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/180-14#n45>.
11. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, ветеринарної медицини: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10 квітня 2019 року № 182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0661-19#Text>.
12. Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами Державної інспекції сільськогосподарства України та її територіальних органів матеріалів про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням правил технічної експлуатації тракторів, комбайнів, інших самохідних сільськогосподарських машин і правил техніки безпеки під час їх експлуатації: наказ Міністерства аграрної політики України від 26 жовтня 2009 року № 755. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1231-09#Text>.
13. Про затвердження Правил технічної експлуатації тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів: наказ Міністерства аграрної політики України від 06.04.2010 № 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0509-10#Text>.
14. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 року № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text>.
15. Про затвердження Інструкції з оформлення Державною екологічною інспекцією України та її територіальними органами матеріалів про адміністративні правопорушення: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 5 липня 2004 року № 264. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0934-04#Text>.
16. Про уповноваження посадових осіб щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення: рішення виконавчого комітету Луцької міської ради від 17 лютого 2016 року № 107-1. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/pro-upovnovazhennya-posadovyh-osib-shchodo-skladannya-protokoliv-pro-administratyvni>.
17. Про затвердження Положення про департамент муніципальної варті Луцької міської ради в новій редакції: рішення Луцької міської ради від 22 грудня 2021 року № 24/71. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/16391232092680475-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-department-munitsipalnoi-varti-lutskoi-miskoi-radi-v-noviy-redaktsii>.
18. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 листопада 2015 року № 1376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15#Text>.
19. Рішення Менського районного суду Чернівецької області від 13 жовтня 2020 року у справі № 738/1197/20 про скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності та закриття провадження у справі. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92188335>.